

Okiełznać naturalny instynkt dominacji

Jan Maria Szomburg

Prezes Zarządu Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową

Globalna liczba ludności wciąż rośnie – wraz z apetytem konsumpcyjnym, który wydaje się być nieposkromiony. Jak zaspokoić ten wzrost mając do dyspozycji ograniczone zasoby? Czy uda nam się tego dokonać nie wytrącając świata z warunków równowagi? Jak mogą nam w tym pomóc nowoczesne technologie? A może trzeba zmienić filozofię rozwoju i porzucić odwieczny pęd ku nieograniczonej ekspansji? Co zrobić by polskie rolnictwo dobrze wpisało się w tę zmianę?

Rolnictwo stoi obecnie przed wielkimi wyzwaniami. Jego podstawową funkcją – od początku istnienia – było i jest wykarmienie ludzkości. Wielkie przejście od modelu łowiecko-zbierackiego do osiadłego trybu życia i uprawiania ziemi zasadało się właśnie na silnym wzroście produktywności i pewności pozyskania pożywienia. Rolnictwo gwarantowało, dotychczas nomadycznym społecznościom, znacznie wyższy poziom bezpieczeństwa żywnościowego niż polowanie na zwierzynę i zbieranie dziko rosnących, jadalnych roślin. To właśnie ta wielka transformacja sprzed ponad 10 tysięcy lat uwolniła ogromne pokłady ludzkiego czasu i energii, zapoczątkowując *de facto* dynamiczny rozwój naszej cywilizacji.

Dotychczasowy model rozwoju ludzkości zasadał się na jednej podstawowej regule – nieograniczonej ekspansji. Instynkt przetrwania gatunku jest niewątpliwie niezwykle potężny. Bardzo dobrze można zaobserwować to w świecie zwierząt. Praktycznie każdy obecny w ekosystemie żywy organizm maksymalizuje swoją ekspansję, nierzadko przy dobrze zorganizowanej wewnątrzgatunkowej współpracy. Niemniej, co do zasady, suma poszczególnych dążeń ku dominacji wzajemnie się znosi, generując pewien stan równowagi. I jest to z korzyścią dla każdego z uczestników ekosystemu – zbyt drapieżna postawa w łańcuchu pokarmowym oznaczałaby, w dłuższej perspektywie, wyginięcie wyżej znajdującego się ogniwa, ze względu na brak pokarmu. Wyjątkiem na tej mapie konfliktów, współpracy i wzajemnych zależności jest... człowiek.

”

Dotychczasowy model rozwoju ludzkości zasadał się na jednej podstawowej regule – nieograniczonej ekspansji. Instynkt przetrwania gatunku jest niewątpliwie niezwykle potężny.

Ludzkość, z początkiem epoki neolitu i rozwojem rolnictwa, rozpoczęła jednokierunkowy i wciąż przybierający na sile, marsz w kierunku totalnej dominacji. Nasza populacja doszła już do 8 mld osób i – mimo wyhamowania rozrodczości w krajach rozwiniętych – globalnie nadal się zwiększa. Tymczasem, by wykarmić wciąż rosnącą liczbę ludności, pod wszelakiego rodzaju uprawy, zaanektowaliśmy już ponad połowę z dostępnych na naszej planecie łądów. W dodatku silna ingerencja człowieka w naturalne procesy fizyczne naszego globu doprowadziła do wytrącenia ich z homeostazy. Efektem są między innymi zmiany klimatu, a rolnictwo jest tu jedną z głównych przyczyn.

Co zatem czeka nas dalej? Prosta, liniowa kontynuacja dotychczasowych trendów nie wchodzi w rachubę. Na naszej planecie po prostu skończyły się już dostępne zasoby. Wielu badaczy wskazuje, że człowiek już uzyskał tak wielką przewagę nad innymi gatunkami żyjącymi na planecie i jego wpływ na dalsze losy Ziemi jest tak głęboki, że możemy mówić o „erze człowieka” – antropocenie. Tymczasem apetyt konsumpcyjny ludzkości wciąż rośnie. Mieszkańcy Azji czy Afryki chcieliby żyć na tym samym poziomie co Europejczycy czy Amerykanie. Czy – po wiekach zachodniej kolonizacji, dominacji i eksploatacji – mamy prawo odmawiać im tego dążenia? A może we wzroście produktywności pomoże nam technologia? Synteza amoniaku i rozwój nawozów sztucznych pod koniec XIX wieku doprowadziły do eksplozji produkcji rolnej i zażegnania problemów żywnościowych ówczesnego świata (mając oczywiście poważne skutki uboczne widoczne nie wtedy, a teraz). Dziś natomiast szansą rozwojową rolnictwa wydają się: mikrobiologia, digitalizacja czy wertykalne farmy miejskie.

”

Prosta, liniowa kontynuacji dotychczasowych trendów nie wchodzi w rachubę. Na naszej planecie po prostu skończyły się już dostępne zasoby. W dodatku wytrąciliśmy ją z równowagi, czego efektem są zmiany klimatu, a rolnictwo jedną z głównych przyczyn.

Obecnie lepiej rozumiemy stojące przed nami wyzwania. Wiemy już na przykład, że stosowanie chemii – jeśli nieumiarkowane – prowadzi do spadku jakości żywności, utraty bioróżnorodności i wyjaławiania gleb. Mamy też znacznie większą świadomość wpływu działalności człowieka na otoczenie i harmonię funkcjonowania ekosystemów. Przede wszystkim tego jak przebiega cykl węglowy w przyrodzie i co oznacza dla zmian klimatu. Jesteśmy pierwszym gatunkiem na Ziemi, który uzyskał tak druzgocącą przewagę nad innymi, ale być może będziemy też pierwszym, który dostrzegając potrzebę równowagi, zrezygnuje z jeszcze większej ekspansji? W dużej mierze zależy to od tego, do jak głębokich przemian będziemy skłonni w ramach zielonej transformacji.

Jak w tych zmieniających się warunkach odnaleźć drogę rozwoju polskiego rolnictwa? Historycznie odziedziczyliśmy dość rozdrobnioną jego strukturę. I choć przykład Włoch pokazuje, że i przy takiej można osiągać wysoką wydajność, to wiemy, że nie ma gotowych rozwiązań. Trzeba jednak oddać sprawiedliwość, że ostatnie lata to czas wielkich inwestycji i modernizacji sektora. Wiele gospodarstw znacznie rozszerzyło swoją działalność i się sprofesjonalizowało, tworząc swoistą awangardę wysokotowarowych przedsiębiorstw rolnych. Dziś obraz polskiego rolnika jest zupełnie inny niż 20 lat temu. To często młody i wyedukowany przedsiębiorca stosujący najnowocześniejsze technologie – mechanizację, automatyzację, mapowanie GPS czy inteligentne dozowanie nawozów.

Nasze dziejowe zapóźnienie względem Zachodu okazało się więc przewagą umożliwiającą zastosowanie, od razu, najnowocześniejszych rozwiązań, których w takiej skali próżno szukać u naszych zachodnich sąsiadów. Pytanie, czy mając na uwadze wielką zmianę filozofii gospodarowania, która silnie wybrzmiewa w strategiach Unii Europejskiej, uda nam się dobrze wpisać w zrównoważoną wizję rozwoju przyszłości? Czy konieczność dostosowania się do nowych reguł gry wykorzystamy do kombinowania (jak zrobić to najniższym kosztem, jak nie urazić żadnej z grup potencjalnych wyborców itp.), czy też spojrzymy na to kreatywnie (jakie nowe nisze rynkowe możemy zapełnić, jakie sojusze i modele współpracy pomogą zapewnić konkurencyjność itp.)? Z pewnością jest to wielka szansa dla polskiej wsi, a jej nowe, zmodernizowane i technologiczne i zielone oblicze może być silnym magnesem przyciągania młodych, ambitnych i utalentowanych, którzy obecnie mają wątpliwości czy jest to sektor przyszłościowy.

Nasze dziejowe zapóźnienie względem Zachodu okazało się przewagą umożliwiającą zastosowanie, od razu, najnowocześniejszych rozwiązań. Pytanie, czy mając na uwadze wielką zmianę filozofii gospodarowania uda nam się wpisać w zrównoważoną wizję rozwoju przyszłości?

O autorze

Jan Maria Szomburg – od grudnia 2020 r. Prezes Zarządu Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową. Z IBnGR związany od 2005 r., gdzie pełnił funkcję Wiceprezesa Zarządu (2011-2020), Dyrektora Centrum Strategii Energetycznych (2011-2016), a wcześniej pracownika naukowego w obszarze badawczym „Przedsiębiorstwa i Innowacje”. Absolwent Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego.

Partnerzy

Pomorski Fundusz Rozwoju
sp. z o.o. z siedzibą w Gdańsku

Spółka Samorządu
Województwa Pomorskiego

Partnerzy numeru

